

- **1982 р. у Києві було встановлено пам'ятник засновникам Києва (скульптор В. Бородай).**

В матеріалі розглядається інформаційна складова теми по новітній історії України для 11-го класу. Звертається увага на розгляд питань, які пов'язані з етносоціальними процесами, рівнем життя населення, особливостями і рисами дисидентського руху в УСРС, а також досягнень культури і духовної життя 60 – 80-х рр. ХХ ст.

Ключові слова: УСРС, радянська республіка, рівень життя, дисидентство, культура, духовна життя.

Отримано: 06.11.2019

УДК 375.5.016:94(450)

Наталія Панченко

м. Хмельницький,

Іван Боровець

м. Кам'янець-Подільський

ОСОБЛИВОСТІ ШКІЛЬНОЇ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ В ІТАЛІЙСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Стаття присвячена ознайомленню зі шкільною історичною освітою в Італії. Здійснено екскурс у минуле освітньої системи країни. Визначено особливості навчання історії на трьох етапах середньої школи, характерні риси підручників, окреслено систему контролю знань.

Ключові слова: навчальний план, діахронний метод, ідентичність, історичний час, історичні факти та події.

Питання шкільної історичної освіти є одним з ключових у будь-якій державі. Розвинуті європейські країни давно зрозуміли, що від якості освіти залежить майбутнє нації. Не є винятком й Італійська Республіка.

Початком становлення сучасної освітньої системи в Італії став відповідний закон міністра освіти Сардинського королівства Г. Казаті від 1859 р., який запровадив обов'язкове державне навчання терміном 2 роки. У 1877 р. за ініціативи М. Коппіно термін збільшився до трьох років й навчання було відділене від церкви. Згідно реформи В. Орландо 1904 р. державне навчання стало 5-річним, запроваджувалися державні санкції щодо батьків, які не віддавали своїх дітей до школи¹.

У 1923 р. відбулася освітня реформа, ініційована Д. Джентіле (міністр народної освіти в уряді Б. Муссоліні). Основним принципом зміни була відмова від жорстких обов'язкових програм і перехід до рамкових, так званих «індикативних» освітніх стандартів, в яких вказувався лише загальний зміст навчання з того

чи іншого предмета та перспективні результати навчання. Вже тоді італійська освіта розпочала перехід від позитивістської концепції засвоєння інформації та фактів до розвитку творчих навичок учнів, а в початковій школі було запроваджено елементи гри².

У 20-30-х рр. XX ст. на розвиток шкільної історичної освіти Італії вирішальним чином впливав тогочасний тоталітарний режим, який прагнув використати її у якості інструменту фашистської пропаганди. Так, у підручниках з історії знайшла відображення висунута Муссоліні концепція Третього Риму – від Древнього Риму – через середньовічний папський – до нового, фашистського Риму, що творить нову італійську цивілізацію³.

Прийняття фашистським режимом законів, який легітимізував жорсткий антисемітизм, активно використовується сьогодні як історичний урок для сучасного покоління. Тому в 2000 р. парламентом прийнятий закон № 211 про започаткування Дня пам'яті жертв Голокосту, в якому вказується на роль державної шкільної системи у популяризації цієї дати й згадується про відповідальність Італії за расове законодавство та переслідування євреїв. Відтак, у навчальний блок про Другу світову війну в більшості шкіл включено тему Голокосту, хоча це не є суворо обов'язковим. Учні вперше знайомляться з нею у віці 9-10 років. У підручниках на неї виділено близько 3 сторінок, а загальний навчальний час (не лише на уроках історії, але й літератури та релігієзнавства) становить близько 8-10 год. Документальний фільм про італійців, які пережили Голокост, створений за ініціативи видавництва PROEDI, став частиною навчального комплексу наочних посібників у школах⁴.

Після падіння диктатури Муссоліні та завершення Другої світової війни великий вплив на трансформацію італійської освітньої системи мав американський фактор, зокрема педагогічні ідеї прогресивного навчання Д. Дьюї⁵.

Умови розвитку сучасної освітньої системи в Італії були закладені реформою Л. Берлінгуера у 1997 р. Обов'язкова середня освіта сьогодні в Італії триває десять років, від 6 до 16 років, і включає вісім років першого циклу навчання (п'ять років початкової школи – *scuola elementare*; три роки молодшої середньої школи – *scuola media*) та перші два роки (*bienio*) другого циклу навчання старшої середньої школи – *scuola secondaria superiore*⁶. Переважна більшість шкіл є державними, лише 5% – приватні. Але останні не мають права видавати підсумкового документу державного зразка, а тому іспити складають всі у державних школах. В Італії управління освітою на центральному рівні здійснює Міністерство освіти, університетів і науки. На місцях адміністративні функції зосереджені у регіональних відділах освіти, що мають широку внутрішню автономію й тому диференціація освіти в Італії вельми значна. Чітко простежується те, що у північних регіонах країни школи надають перевагу практичним

предметам (технічні і математичні напрямки). У Південній Італії пріоритет належить гуманітарним і культурним аспектам.

Згідно освітньої реформи 2000 року початкові та середні школи мають велику самостійність в організації навчального процесу та дослідженнях, експериментах та розвитку. Кожна школа готує власний навчальний план. Він відповідає загальним освітнім цілям, що визначені на національному рівні, наприклад, виконує нижню межу кількості навчальних годин (50% має бути відведено на предмети гуманітарного циклу), що виділяються на історію, але, водночас, відображає потреби культурного, соціального та економічного розвитку певної місцевості. План складається на основі загальних міністерських вказівок, проте враховує пропозиції й думки вчителів, батьківських об'єднань та учнів старших класів середньої школи.

Цілі вивчення історії містяться в офіційних «Програмах», затверджених Міністерством освіти. Вони спрямовані на виховання таких цінностей як патріотизм, демократія, пацифізм. Ще в 1888 році Арістідом Габеллі була розроблена програма, в якій чітко визначалося, що головним призначенням вивчення історії має бути виховання почуття обов'язку, відданість суспільним благам і любові до Батьківщини. Саме тому, вже в початковій школі учні на додачу до історії вивчають дисципліну «Громадянство та Конституція». Так молодші школярі вперше отримують можливість ознайомитися з Конституцією Італійської Республіки⁷.

Викладання історії розпочинається з першого року початкової школи. На цикл гуманітарних дисциплін (історія, географія, соціальні студії) згідно міністерських пропозицій у 2003-2004 н.р. виділялося 3-5 годин на тиждень в залежності від конкретного навчального плану. За пріоритетом це було третє за обсягом навантаження після італійської мови та математичного циклу⁸. Розподіл навчального часу в межах гуманітарного напрямку (між історією, географією та елементами соціології) визначається на рівні школи.

У перші два роки розглядається період від появи людини до пізньої античності. На даному етапі вчитель працює з учнями над основними поняттями, близькими розумінню дитини, такі як: хронологічний час (лінійна та циклічна тривалість, сучасність), дні, тижні, пори року. Учні вчать сприймати себе у часі та визначати наслідки власних дій у ситуації (події, вчинки). Учні навчаються розрізняти міфічні й історичні оповідання⁹. Навчання здійснюється шляхом розповідей про повсякдення. Велика увага приділяється особистісній історії. Так, дитина поступово усвідомлює власну ідентичність, потреби та їх еволюцію. Починаючи з третього року навчання, вивчення історії ведеться діахронним способом, охоплюючи період до часів Раннього Нового часу. Це дає змогу розглядати минуле не як хаотичний і невиразний на-

бір фактів та характерів, а організовувати роздуми про час (раніше – тепер – тоді) і причинно-наслідкові зв'язки.

Італійські методисти, що розробляють навчальні програми і затверджують підручники з історії, помітили важливу особливість, а саме – «втому від історії». Мова йде про глобальні виклики, зумовлені становленням сучасного суспільства інформаційної доби. В сучасних умовах знання архаїзуються (старіють) раніше, ніж учень встигає засвоїти їх. Традиційна спрямованість навчання втрачає свою привабливість, а історія, як система знань про події, дати, постаті начебто й справді втрачає сенс. Кількість історичної інформації наскільки велика, що учень не встигає її навіть опрацювати, не то що обдумати, проаналізувати та скласти власну думку¹⁰. Тому педагоги поставили за мету, не стільки донести до учня чітко визначений обсяг інформації з історії, а в першу чергу навчити учня думати й аналізувати інформацію.

В італійській дидактиці історія визначається сукупністю людських цілей і випадкових обставин, належне місце відводиться фігурам головних героїв історії. Прикладом може слугувати вивчення історії Македонського царства IV ст. до н.е. Не перевантажуючи учня назвами битв і дат, учителі розповідають цікаві факти з життя Олександра Македонського і в процесі цього учні знайомляться з історією його держави загалом. З тією ж самою метою – пробудити в учнях інтерес до історії – вчителі активно використовують нетрадиційні методи навчання. Як приклад можна навести урок з історії Стародавнього Єгипту. Замість вивчення складної для дітей періодизації Єгипту та незрозумілих імен фараонів, в італійській школі теоретичну частину підкріплюють цікавими практичними і лабораторними заняттями. Учні вчатьсь виготовляти папіруси, писати свої імена єгипетськими ієрогліфами. Це дозволяє не лише набувати нових знань і вмінь, але й вчить дитину мислити нестандартно¹¹. Для полегшення розуміння, ідентифікації та зацікавленості пояснення вчителя підкріплюється такими способами як екскурсії, фільми, використання мультимедійних засобів.

В останні два роки початкової школи завдання учителя історії полягає у розвитку в дитини усвідомлення минулого, в якому вона не є чужою. Необхідно активізувати бажання знати своє походження, виховання поваги до людських переживань. Учні вчать розмішувати факти, особистості та явища у часі та просторі й набути звички розглядати традиції як джерело, що має підлягати сумніву. Не менш важливим є навчання учнів умінням слухати та брати участь в обговоренні. На цьому етапі навчального процесу велику увагу приділяють особистій думці учня. Вчителі заохочують учнів висловлювати власні роздуми про історичні процеси, вчать їх не боятися мати власну позицію. Школярі мають усвідомити, що історія має в собі багато таємниць і неточностей, стосовно яких все ще точаться дискусії в наукових колах. Завдання

вчителя ні в якому разі не пригнічувати бажання учня формувати власну інтерпретацію фактів, навіть якщо вони не відповідають офіційній думці¹².

Для кращого розуміння подій італійський учитель намагається зосередити увагу на людях та їх діях у певний час та в контексті конкретної події, використовуючи документи та свідчення (джерела) відповідного періоду, а також маніпулюючи ними в ігровій формі. Важливим моментом є зіставлення вивченого матеріалу з сьогоденням. В останній рік початкової школи головною метою є усвідомлення учнями наукового характеру історичної дисципліни. У них виховується здатність до критики. Для цього також застосовуються наочні методи¹³.

Важливим моментом є навчити учня користуватися підручником (з цілями глобального та аналітичного розуміння, відбору інформації та вміння їх переробляти). Заохочується використання джерел, їх читання, інтерпретації, порівняння та використання елементів інструментарію, якими користуються історики, наприклад статистика та графіка. По можливості в процесі навчання використовуються ресурси локальних пам'яток визначних подій, виставок, адже Італія є країною з багатою історією. Подібні заходи не обмежуються лише оглядом, учні отримують відповідні завдання, які вони мають виконати в процесі екскурсії, або після її закінчення. Наприклад, учитель може заздалегідь просити учня підготувати доповідь про визначну подію і він матиме можливість побувати в ролі екскурсовода для свого класу. Таким чином, учні не лише вивчають історію і «бачать» її, але й набувають умінь змістовно і логічно вести розповідь, публічно виступати. Для кращої організації навчання учні визначають головну інформацію в межах кожної епохи, що дає максимально конкретний розріз періоду чи певного явища, що вивчається¹⁴.

Вивчення історії в наступному циклі (три роки у середніх класах) відбувається у рамках провідного блоку навчального навантаження, до якого поряд з історією входить італійська мова та географія. На вивчення вказаних трьох предметів навчальний план відводить 9-15 годин на тиждень тобто 297-495 годин на рік¹⁵. Навчання історії на даному етапі абсолютно не має характеру повторюваності, а набуває форму поглибленого аналізу. Методичний підхід має на меті виявити складність і проблемність історичного часу, розвивати критичність, усвідомлення історичних коренів сьогодення. Програма вивчення курсу складається з урахуванням того, що рівень автономії, досягнутий учнем у початковій школі, дозволяє реалізувати особистісне поглиблення знань через читання історіографічних праць та критичне використання різних джерел інформації. Метою вивчення історії в середній школі є бажання надати учням концептуальні інструменти для розуміння їх сучасності, сформувати здатність розпізнава-

ти зв'язки між періодами, стійкі структури та внутрішню сутність фактів та явищ, які віддалені у просторі та часі. Учні вчаться пояснити й аргументувати простим, але зрозумілим способом, ті чи інші історичні події. За відведених три роки в середній школі учні вивчають період часу від доби абсолютизму до сьогодення¹⁶.

Два додаткові роки навчання в старшій середній школі передбачають альтернативний варіант історико-громадянської освіти, спрямований на поглиблення історичних знань, пов'язаних зі сучасністю. Це, в першу чергу, знання про італійські та європейські парламентські установи, Європейський Союз, міжнародні представницькі органи (ООН, ФАО, ЮНЕСКО тощо), а також освоєння політичної та соціальної лексики¹⁷. Як результат, учні знають де, коли і в зв'язку з чим відбуваються визначні події, вміють давати власну оцінку сучасним подіям і краще орієнтуються в складнощах сучасного світу. Завдяки такому підходу в учнів формується політична свідомість¹⁸.

Завершення класичного обов'язкового шкільного курсу історії вже у 16 років в Італії не бачать дидактичною проблемою. Вважається, що в початковій і середній школі учні отримують достатні знання з давніших епох, коли народилися свобода думки, індивідуальна совість, політична спільнота громадян, провідні релігії, що є основними елементами сучасного світу, сформувалася Західна Європа як автономний простір цивілізації стосовно греко-візантійського та ісламського світів¹⁹.

Учні, які планують вступати в університети, обов'язково мають продовжити навчання у старшій середній школі (ще три роки навчання), яке є вже спеціалізованим. Програми класичного ліцею (Liceo Classico) включають також історію як важливий предмет і на нього передбачено 99 годин на рік. У ліцеях інших профілів історії викладається менше, але все ж на неї виділяється 66 годин на рік²⁰.

Італійські підручники побудовані відповідно до діяльнісного підходу, що дозволяє організувати дослідницьку діяльність. Звертаємо увагу, що в італійській школі забезпечення підручниками є обов'язком батьків й на це витрачається суттєва частина їх бюджету. На думку італійських методистів С. Біянки та Ч. Кривеларі, підручник – це резервуар дат, сховище інформації і добір джерел та схем, які необхідні для реконструкції історії. Вони вважають, що сучасний учитель повинен вміти «демонтувати» книгу, тобто формувати матеріал відповідно до свого бачення, проте у залежності від завдань на уроці²¹. Підручники для початкової школи включають у себе розділи з історії (орієнтація в часі) та географії (орієнтація в просторі). В підручниках для 2-ого класу матеріал подається у вигляді малюнків із супровідними питаннями та завданнями, що враховують особистий життєвий досвід учнів. Школярі виконують завдання «Розставити події у необхід-

ній послідовності». Окремим блоком представлені різні типи джерел – усні, писемні, іконографічні, свідчення очевидців, особисті документи.

У розділі «Перевір та оціни себе» пропонується визначити причини та наслідки подій, тип джерела, реконструювати фрагмент минулого на основі даних різних джерел. Присутні завдання на порівняння або ж творчого характеру, наприклад, взяти інтерв'ю у членів своєї сім'ї, відтворити своє особисте минуле за документами. У третьому класі підручник включає завдання для роботи з «лінією часу».

В італійському підручнику для середньої школи невеликі авторські тексти (10-15 рядків) супроводжуються різноманітними завданнями та ілюстративним матеріалом. Підручник також містить більш розлогі тематичні тексти для додаткового ознайомлення, підбірку фрагментів документів і запитань до них (наприклад, рубрика «Голоси часу»). Блок завдань для самоперевірки ділиться на дві групи: «Я засвоїв» – тобто перевірка фактичних знань; «Я вмю це робити» – практичні уміння і навички, що виражаються, наприклад, у здатності розмістити події у часі та просторі, встановити відповідності тощо.

У деяких главах є спеціальна рубрика «Головні герої» – характеристика державних діячів, полководців, представників науки та культури. Є й рубрики, присвячені мікроісторії й історії повсякденності – «Як одягалися, їли й пили у Середні віки», «У ГУЛАГу», «Життя у військовий час». У підручнику передбачена система узагальнюючих і творчих завдань для складання портфоліо для багатоаспектного сприйняття історії в її соціальних, економічних, культурних і духовних вимірах. Наприклад, одне із завдань портфоліо – розповіді про життя і діяльність середньовічного монаха, хрестоносця, французького революціонера тощо.

У старших класах матеріал підручника викладено на проблемно-теоретичному рівні, присутній історіографічний блок («Історіографічна критика», «Маршрутами історіографії»). Він включає огляд робіт з теми чи проблеми, фрагменти монографій, виклад суті розбіжностей у поглядах істориків на різні аспекти тієї чи іншої проблеми. В підручниках для старшокласників також відображається «інтелектуальна історія» або «історія ідей». Вона представлена такими тематичними вставками як «Релігія і політика у суспільному житті», «Нові економічні доктрини», «Європейська ідея у XVIII ст.», «Витоки націоналізму» тощо²².

Шкала оцінювання в Італії – десятибальна (0 – дуже погано, 10 – відмінно)²³. В середньому оцінки нижче 6 балів вважаються такими, що потребують покращення. Навчання розділене на два семестри і після кожного учні отримують табель з балами. Річний цикл навчання завершується іспитами, що мають за формою зміст нашого вишівського заліку – «склав – не склав».

Підсумковий іспит навчального циклу складається усно (письмові іспити передбачені лише для італійської мови, іноземної мови, математики).

Отже, в італійській школі учні вивчають історію впродовж 8 років навчання в початкових і середніх класах, ще два роки сучасна історія вивчається в контексті курсу громадянської освіти, а також історія займає вагомe місце у програмах спеціалізованих ліцеїв. Перші два роки навчання є підготовчими зі значною роллю міфів і легенд. Навчання в останні два роки початкової і всієї середньої школи мають на меті не лише донести до учня історичні факти, але в першу чергу навчити дитину мислити і аналізувати почуте. Два роки старшої школи, окрім історичних знань, прищеплює учням політичну та соціальну культуру, допомагає сформувати почуття патріотизму і громадянської відповідальності.

Примітки:

1. Лупенкова Н.В. Образовательные реформы Италии: история и опыт // Историческая и социально-образовательная мысль. 2017. № 2-3. С. 156.
2. Нестерова Т.П. От реформы Джентиле к реформе Боттаи: образовательная политика Италии в 1920-1930-х гг. // Известия Уральского государственного университета. Серия 2. Гуманитарные науки. 2008. №. 59. Выпуск 16. С. 120.
3. Там же. С. 122.
4. Преподавание тем Холокоста и антисемитизма. Обзор и анализ образовательных подходов. Варшава: БДИПТЧ, 2006. С. 88.
5. Томина Е.Ф. Педагогические идеи Джона Дьюи: история и современность // Вестник Оренбургского государственного университета. № 2 (121). Февраль 2011. С. 362-363.
6. Ministero dell'istruzione, dell'università e della ricerca Il sistema educativo italiano. Firenze // Unità Italiana di Eurydice, 2017. P. 37; Лупенкова Н.В. Образовательные реформы Италии: история и опыт // Историческая и социально-образовательная мысль. 2017. № 2-3. С. 157.
7. Agostiano A. Insegnare storia nella scuola. Appunti di Metodologia E Tecniche Di Ricerca Sociale. Bari // Università degli Studi di Bari Aldo Moro, 2019. P. 14.
8. World data of education. VII ed. 2010/11. Italy. [Б.м.]: International Bureal of education, 2012. P. 24. URL: <http://www.ibe.unesco.org/sites/default/files/Italy.pdf>
9. Ministero della Pubblica Istruzione. Programmi didattici per la scuola primaria. Roma: Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato. P. 26.
10. Panciera W. Insegnare storia nella scuola primaria e dell'infanzia. Roma: Carocci, 2016. P. 84.
11. Stefanini L. Storia della filosofia e dell'educazione, con note integrative sulla dottrina del fascismo e il testo dei programmi delle scuole elementari. Roma: Paravia, 2012. P. 67.

12. Guarracino S. Guida alla storiografia e didattica della storia. Roma: Editori Riuniti, 1992. P. 14.
13. Guasco L. Programmi particolareggiati (secondo la riforma Gentile) per le cinque classi elementary. Torino: Genova Lattes, 2015. P. 29.
14. Zambaldi I. Storia della scuola elementare in Italia. Ordinamenti, pedagogia, didattica. Roma: Las, 1975. P. 204.
15. The Italian Education System. Firenze // Ministero dell'istruzione, dell'università e della ricerca, 2014. P. 36-37. URL: http://www.indire.it/lucabas/lkmw_img/eurydice/quaderno_eurydice_30_per_web.pdf
16. Il sistema educativo in Italia e nel Veneto / Ministero dell'Interno. Veneto: Veneto lavoro, 2018. P. 47.
17. Ministero dell'istruzione, dell'università e della ricerca Il sistema educativo italiano. Firenze: Unità Italiana di Eurydice, 2017. P. 86.
18. Zambaldi I. Storia della scuola elementare in Italia. Ordinamenti, pedagogia, didattica. Roma: Las, 1975. P. 217.
19. Vanzetto L. L'insegnamento dell'identità nei Programmi di storia. Veneto: Centro studi etto Luccini, 2002. P. 274.
20. World data of education. VII ed. 2010/11. Italy. [Б.м.] // International Bureal of education, 2012. P. 31-36. URL: <http://www.ibe.unesco.org/sites/default/files/Italy.pdf>
21. Трунова Т.А. Школьные учебники по истории: итальянская модель // Преподавание истории и обществоведения в школе. 2010. № 1. С. 60.
22. Там же. С. 57-60.
23. Єгоров Г., Мельниченко Б., Василенко Н. Оцінювання і контроль знань учнів в зарубіжній школі // Історія в школі. 2000. № 9. С. 8-12.

Статья посвящена ознакомлению со школьным историческим образованием в Италии. Осуществлен экскурс в прошлое образовательной системы страны. Определены особенности обучения истории на трех этапах средней школы, характерные черты учебников, обозначена система контроля знаний.

Ключевые слова: учебный план, диахронный метод, идентичность, историческое время, факты и события.

Отримано: 05.11.2019